

הליכות וזהלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הליכות לפורים משולש (פרזים ומוקפים)

השקל שהיתה נהוגה בזמן שבית המקדש היה קיים, והיינו 3 דרהאם כסף טהור, שהוא תשע גרם. (כה"ח סופר שם אות כ').

ד. עוד נחלקו מאיזה גיל יתנו מחצית השקל, האם מגיל עשרים וכפי פשט הפסוק (וכן דעת הרע"ב במסכת שקלים פ"א מ"ג), או מגיל י"ג (וכן דעת הרב תוס' יו"ט שם מ"ד), וכיום נהגו ליתן אפילו על ילדים קטנים, וגם על נשים הגם שפטורות ממחצית השקל, שכל כוונתנו היא זכר לנס שהיה בזכות שהקדים הקב"ה שקלינו לשקליו של המן, וכולם היו באותו הנס. ומ"מ הכל תלוי ביכולתו של האדם, ומי שקשה לו יכול ליתן רק עליו שווי תשע גרם כסף טהור, ועל אשתו ובניו ובנותיו ג' חצאי שקלים על כל אחד, ואם גם זה קשה לו יתן על כל אחד חצי שקל בלבד, ואחד המרבה ואחד הממעיט רצויים ובלבד שתהיה כונתם לשמים. (חזו"ע פורים עמ' ק"ד ק"ה).

ה. וקודם שיפריש מחצית השקל יאמר נוסח זה: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שבזמן שהיה בית המקדש קיים היו ישראל נותנים כל אחד ואחד מחצית השקל בחודש אדר לעבודת בית המקדש לכפר בעדם, ועתה בעונותינו הרבים חרב בית המקדש ואין אנחנו יכולים לקיים מצוה זו של מחצית השקל, ולכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיהא זה שיח שפתותינו שקורין פרשת מחצית השקל ונותנים כסף זכר למחצית השקל לצדקה יעלה לפניך כאלו קיימנו מצות מחצית השקל בפועל היא וכל מצות הכלולות בה במקום עליון, ויהי נועם וכו'. ואחר כך יקרא פרשת כי תשא עד לכפר על נפשותיכם, ואחר כך יאמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו', הריני בא לקיים מצות זכר למחצית השקל, והריני נותן חצי מטבע זו לצדקה לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון, ויהי נועם וכו'. ואחר כך ילמוד פרק ג' ופרק ד' משניות דמסכת שקלים, ואחר כך יתן אותו ליד הגבאי של תלמידי חכמים או של עניים או יתן הוא בידו לאיזה תלמיד חכם עני בצנעה או לעני בן טובים ירא שמים. (כה"ח סופר סי' תרצ"ד ס"ק כ"א). והנכון לנהוג שבכל שנה ליתן מחצית השקל ולעשות את כל הסדר הנ"ל ביום התענית קודם תפלת מנחה, בכדי שתצטרף הצדקה עם התענית לכפר (כה"ח שם ס"ק כ"ה), ובפרט השנה שכולם קוראים את המגילה מיד בצאת הצום (ילקוט יוסף פורים עמ' ש"ד).

הליכות לימי הפורים

א. בני הפרזים חוגגים את פורים ביום ששי י"ד באדר, עם כל הלכותיו: בליל ששי מנהג הספרדים לומר קודם ערבית מזמור "למנצח על אילת השחר" (מזמור כ"ב בתהלים), ואחר ערבית קוראים את המגילה, וביום ששי בשחרית קוראים ג' עולים פרשת "ויבוא עמלק", וקודם סדר קדושת "ובא לציון" קוראים שוב את המגילה, ונותנים מתנות לאביונים

השנה, תשפ"ה, יחול י"ד באדר ביום ששי וט"ו באדר ביום שבת, ומשמעות הדברים שבני הפרזים, היינו הערים שאינם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, יחוגו את פורים ביום ששי, ואילו המוקפים יחוגו ביום שבת, ומכיון שיש לזמנים אלה הלכות שונות מכל שנה, גדולי ישראל כתבו על כך תשובות מיוחדות ובדורנו אף ספרים מיוחדים, ואנו נכתוב בקצרה רק את הדברים המצויים והנחוצים לדעת, ובדרך אגב נזכיר מקצת הנהגות טובות הקשורים באופן כללי לימים אלה.

הליכות ליום התענית (י"ג באדר, יום חמישי)

א. ב"ג באדר, השנה ביום חמישי, הוא תענית אסתר (שו"ע סי' תרפ"ו סעי' ב'), והצום מתחיל מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, וכל הבריאים יתענו בו, אבל מי שאינו חש בטוב ואפילו רק כואבות לו עיניו ומצטער מאוד, פטור מלצום, וכשיבריא יתענה. ולכן חולה שאין בו סכנה וכן מעוברות ומניקות אינן צמות תענית זו (הרמ"א שם), ואילו אפילו כשיבראו פטורים מלצום (חזו"ע פורים עמ' ל"ט-מ"ב). [ויש אומרים כל שהיא בתוך כ"ד חודש ללידתה פטורה מלצום אפילו אינה מניקה בפועל, ויש אומרים שדוקא מי שמניקה בפועל פטורה מלצום. וכן יש להורות לכתחילה, אלא א"כ מכירה בעצמה שנחלשת מאוד בצומות שיש לה להקל ולא לצום (עיין בהרחבה בחזו"ע פורים עמ' ל"ט הערה י"ב)]. אך מי שאינה מעוברת או מניקה, ואינה חולה, בודאי שצריכה לצום, ואינה יכולה לפטור עצמה. (שם עמ' מ"ב, ילקוט פורים סי' תרפ"ו עמ' רמ"ג).

ב. כל מי שצריך רחמים על איזה דבר שהוא צריך להתפלל יקח פנאי לעצמו ביום תענית אסתר ויאמר תחילה מזמור כ"ב בספר תהלים "אילת השחר", ודרשו רז"ל שאסתר היתה נקראת אילת השחר, ואח"כ ישפוך שיחו לפני ה' ויבקש בקשתו ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ותקובל תפילתו ברצון. (ספר קב הישר פרק צ"ו). [וכל זה למנהג האשכנזים שאינם מזכירים ביום תענית אסתר בתפלה מזמור זה, רק ביום פורים, אבל למנהג הספרדים כיום שאומרים בתפלת שחרית של יום התענית מזמור זה אחר שיר של יום, נראה שאינו צריך לאומרו במיוחד ויכול לכוין באמירתו שה' ישמע כל תפילותיו ויבקש לאחר מכן בקשותיו, ואולם אין מן הראוי לעשות כן כל עוד לא השלים תפילתו, ולכן טוב שיחזור לאומרו אחר התפילה ויבקש בקשותיו].

ג. מנהג כל ישראל ליתן קודם הפורים זכר למחצית השקל, ומנהג האשכנזים ליתן מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום, וכיום שהמטבע הקבוע בארץ ישראל הוא השקל, א"כ צריכים ליתן חצי שקל בלבד, ובארה"ב יתנו חצי דולאר. ויש אומרים שיתנו המטבע הקרוי חצי באותו מקום, ובארץ ישראל הוא ג' כ"מ מטבע של חצי שקל. ויש אומרים שצריך ליתן ג' חצאים כנגד ג' פעמים שנזכר בתורה תרומה. (הרמ"א סי' תרצ"ד סעי' א'). ומנהג הספרדים כיום ליתן שווי של מחצית

ומחלקים משלוחי מנות, ואוכלים סעודת פורים, וישתדלו לעשותה כמה שיותר מוקדם בכדי שיבואו תאבים לסעודות שבת, ועדיף שיעשוה בשחרית ממש קודם חצות, ובכל התפילות ובברכת המזון אומרים "על הניסים".

ב. ומכיון שיום ששי זה קצר והמלאכה מלאכת הקודש בו מרובה, ישתדלו להשכים קום (הפרוים, וגם המוקפים ישתדלו להקדים) בכדי שיספיקו גם לעסוק בתורה ביום זה, שהעוסק בתורה ביום זה מעלתו גבוהה עד לשמים, ומוחה את זכר עמלק ומקרב את הגאולה (לב דוד להחיד"א פרק כ"ט), ובפרט יקפידו על קריאת שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת תצוה בנעימה, וגם פירוש רש"י כמנהג יראי שמים שכתב השו"ע (סי' רפ"ה סעי' ב'), ובזה יראו שאנו מקבלים עלינו תורה שבכתב ותורה שבעל פה בשמחה וברצון (כדברי הגמרא שבת פ"ח), ובכל זה אין חילוק בין הפרוים למוקפים, שיום זה גם למוקפים הוא גדול ומקודש.

(ועיין בחוברת פורים משולש להגר"ב שמואלי שליט"א שהאריך להוכיח במאמר הארת יסוד דאבא, שלבני המוקפים בכל הג' ימים ישנה הארה גדולה).

ג. היות ופורים של בני המוקפים חל השנה בשבת, ואסרו חז"ל (מגילה ד:) לקרוא את המגילה בשבת, מקדימים את קריאתה ליום ששי כבני הפרוים. [ולענ"ד הספרדים שנוהגים לומר מזמור "למנצח על אילת השחר" יאמרו אותו כבני הפרוים בליל ששי יום ששי, מאחר ונתקן כנגד קריאת המגילה, וכמו שלמדו בגמרא (מגילה ד.) מן הפסוק "אקרא יומם ולא תענה", וזה שלא כדברי הפקודת אלעזר (סו"ס תרפ"ח) שכתב לאומרה בליל שבת ויום שבת, שכל טעמו הוא שבא יבוא לומר על הנסים בתפלה וברכת המזון, ומנין לנו לגזור גזירות מדעתנו, ועוד שבלייל שבת לא יאמרוה, וכמו שרבים לא אומרים ברכי נפשי בליל שבת, וביום שבת אין לה מקום בתפלה ותתבטל אמירתה, לכן הנכון לאומרה כבני הפרוים, מה שגם שהיא רומזת על קריאת המגילה כאמור]. ופורים זה נקרא פורים משולש, היות ומחלקים את מצוות הפורים לשלושה ימים: ביום ששי י"ד באדר, קוראים את המגילה בלילה וביום כבני הפרוים, וגם נותנים מתנות לאביונים, שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה (מגילה שם). ביום שבת ט"ו באדר, אומרים "על הניסים" בתפילות ובברכת המזון, וקורא המפטיר פרשת "ויבוא עמלק". ביום ראשון ט"ז באדר עושים סעודת פורים (שו"ע סי' תרפ"ח סעי' ו'), וגם שולחים משלוח מנות איש לרעהו. [והגם שדין זה אינו מפורש בשו"ע מ"מ כן העלו האחרונים (משנ"ב ס"ק י"ח), ע"פ הסברה שהמשלוח מנות הוא בכדי שיהיה מה לאכול בסעודת פורים, וכן נראה מדברי השו"ע (סי' תרצ"ה) שכלל דיני סעודת פורים ומשלוח מנות באותו סימן, ואולם אינו מוכרח ואפשר שמשלוח מנות שווה למתנות ושניהם ביום ששי, ורק הסעודה ביום ראשון, וכ"כ כמה אחרונים (כמבואר בכה"ס סופר סי' תרפ"ח אות ל"ח), ולענ"ד כך מוכח מדברי רש"י (ח. ד"ה שמחה) לגבי בני הכפרים, וכן הביא בכה"ס הנ"ל, ועיין בהלכה הבאה].

ד. ואמנם כל זה לפי המבואר בירושלמי (מגילה פ"א ריש ה"ד), אך אין זה מוסכם על כל הפוסקים, שיש הסוברים שהתלמוד בבלי חולק וסוברים שסעודת פורים ומשלוח מנות צריך לעשותם בשבת ולא ביום ראשון (שו"ת מהרלב"ח סי' ל"ב, וכן מוכח מדברי הרמב"ם פ"ב ממגילה ה"ד), ויש שכתבו להחמיר ולעשותם בשבת ובראשון (פר"ח סי' תרצ"ה סו"ס א'), ויש כמה אחרונים שכתבו שאף לפי הירושלמי דין המשלוח מנות כדין המתנות ביום ששי (כה"ס סי' תרפ"ח אות ל"ח), ומטעם זה יש שכתבו להחמיר ולשלוח מנות בכל השלושת ימים (שם), ואמנם הסעודה ביום ראשון וכדברי הירושלמי.

ה. וכאמור בהלכה ג' מן הדין אינו חייב לשלוח מנות אלא ביום ראשון בלבד, אולם הרוצה להחמיר גם ביום שבת או בכל השלושת ימים תבוא עליו ברכה, אולם בשבת יזהר

מאיסור הוצאה במקום שאין עירוב, [או אפילו במקום שיש עירוב אם הוא נזהר תמיד שלא לסמוך על העירוב], ויתן רק משלוח מנות אחד, דהיינו שתי מנות לאיש אחד, כפי עיקר הדין, ועדיף שיעשה זאת בצניעה [שכל עניני חומרות אינו צריך לפרסמם, וגם שלא יטעו הרואים ויחשבו שחובה ליתן משלוח], והטוב ליתן לשכנו הקרוב אליו, או לבנו או בתו הנשואים הבאים אליו להתארח בשבת. [ואע"פ שהמ"א (סי' תרצ"ה ס"ק י"ב) כתב שהמארח על שולחנו חשוב כמשלוח מנות, ויש שכתבו לסמוך על כך בשבת זו (נעט"י גבריאל פט"ו ה"ב), מ"מ מכיון שהמ"א בעצמו נשאר בצריך עיון על כך, בעצה שכתבנו שיתן לאורחיו משלוח חוץ מהסעודה, יוצא לכל הדעות]. ולגבי סעודת פורים, ביום ששי יעשה סעודה קטנה לכבוד פורים, וביום שבת יוסיף דבר מה לכבוד פורים.

ו. ביום שבת המפטיר קורא פרשת ויבוא עמלק, ובכל שנה אנו כופלים את הפסוק האחרון בכדי להשלים לי פסוקים (שו"ע סי' תרצ"ג סעי' ד'), אבל בשבת מכיון שהמפטיר קורא את כל פרשת ויבוא עמלק אין צורך שיחזור פסוק אחרון (פורים משולש דבליצקי פ"ה ה"ה, חזו"ע פורים עמ' רי"ט). [אולם הפוסקים הראשונים והאחרונים לא העירו מכך, ואפשר לומר שאינם סוברים כן, ונראה הטעם בכדי שלא יטעו בשאר שנים, ויבואו לקרוא את פרשת ויבוא עמלק מבלי לכפול הפסוק האחרון ויאמרו הלא כך נהגנו בשנה שעברה ולא ידעו לחלק, ולכן נראה שהכופלים פסוק אחרון אינם טועים. כן נלע"ד]. ומנהג האשכנזים בכל שנה שלא לכפול. (סי' תרצ"ג סעי' ד' בהגה).

ז. אמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום (מגילה ד:), [ופירש רש"י: לדרוש אגרת פורים ברבים, ואולם הרמב"ם (פ"א ממגילה ה"ג) כתב בהלכות פורים, וכנראה שהרמב"ם דייק מלשון הגמרא שואלים ודורשים משמע בהלכות, אולם רש"י מבאר שזה לשון דרשה ברבים ומתוך זה באים לידי שאלות, ובמשנ"ב (סי' תרפ"ח ס"ק ט"ו) הביא דברי הרמב"ם לבד]. וביאר הרמב"ם (שם) הטעם: כדי להזכיר שהוא פורים. [ואע"פ שאנו אומרים על הניסים בתפילות ובברכת המזון וקוראים פרשת ויבוא עמלק, מ"מ בכדי להזכיר בשאר היום שהוא פורים, שבשאר שנים עוסקים במתנות עניים ומשלוח מנות ובסעודת פורים וזוהרים, אבל בשבת שחל להיות בט"ו שלא מקיימים מצוות אלו בשבת, צריך לשאול ולדרוש בשאר היום בהלכות פורים כדי שלא ישתכח פורים כל היום. (שו"ת הרדב"ח ח"ו סי' ב' אלפים ק"ה). וממנו נלמד דבר נפלא שצריך לזכור כל היום את נס הפורים, והוא יסוד עצום בעבודת הפורים, ובזה מקיים כפשוטו את הפסוק (אסתר ט' כ"ה) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך הנהגים ונזכרם לא יסוף מן העם]. וכיום אין המנהג לדרוש, ומ"מ כל אחד יקיים בעצמו להיות כל איש דורש בביתו (מליצה על הפסוק באסתר (א"כ"ב) להיות כל איש שרר בביתו), ובזה יצא ידי חובתו.

ח. השנה שכולם קוראים באותו הזמן יכול אחד מבני הפרוים להוציא ידי חובה את בני המוקפים בקריאת המגילה, או להיפך, שהרי יום זה הוא חובה לכולם בקריאת המגילה וחובתם שווה. (מקראי קודש עמ' קע"ד, חוט שני ח"ד עמ' שס"ב). ויש מי שכתב להחמיר בזה, ואין דבריו מוכרחים כלל, ומ"מ גם הוא מודה שכשאי אפשר אחרת מותר. [הנה בספר פורים משולש (עמ' ט"ו, סוף הערה ג') העלה כדברי המקראי קודש שיכולים להוציא האחד את השני, אלא שלבסוף בעמ' כ"ט הערה ט', הביא דברי הטורי אבן שחיוב בני הפרוים מדברי קבלה, ואילו חיוב בני המוקפים מדרבנן, ולפי"ז רצה לומר שאין חיובם שווה ואינם יכולים להוציא האחד את השני, ואף אם נאמר כדבריו מ"מ מי אמר שאינם מוציאים זה לזה, ועוד שאין הדבר מוסכם ויש שקוראים לשניהם מדברי קבלה, ועוד שיש אומרים, שכל הקריאה בכל שנה חיובה הוא מדרבנן וכמו שמבואר בתוס' במגילה (י"ט: ד"ה ור' יהודה מכשיר) שקריאת המגילה מדרבנן, וכן מוכח מכל הראשונים שהעתיקו דברי התוס', וכך מוכח לענ"ד מריש מסכת מגילה, דאמרינן כולהו זמני קריאתה אנשי כנה"ג תקנינהו, ומשמע דהוי מדרבנן, ע"ש.